

Доклад от експертна среща за обсъждане на възможностите за осигуряване на гори във фаза на старост в обхвата на Natura 2000

Изготвил: инж. Теодор Тодоров, модератор

1. Въведение

На 26.09.2013 г., в хотел Рила, гр. София се проведе експертна среща за обсъждане на възможностите за осигуряване на гори във фаза на старост в обхвата на националната екологична мрежа Natura 2000. Срещата бе организирана по съвместна инициатива на WWF - България, Министерство на околната среда и водите (МОСВ) и Изпълнителната агенция по горите (ИАГ) при Министерство на земеделието и храните (МЗХ).

Основната цел на срещата бе да се съберат и дискутират експертни становища относно възможностите за приоритетно осигуряване на гори във фаза на старост (ГФС) в управляваните от държавата гори, попадащи в обхвата на националната екологична мрежа Natura 2000. В срещата се включиха 40 експерти от МОСВ, МЗХ-ИАГ, Дирекции на природни паркове, Регионални дирекции по горите, Регионални държавни предприятия, Държавни горски стопанства, Лесотехнически университет, Национален Природонаучен музей при БАН, природозащитни организации, професионални организации и фирми: БУЛПРОФОР, НЕПКОН България (виж Приложение 2 – Списък с участници).

Съгласно предварителната програма (Приложение 1) срещата стартира с уводни думи от организаторите, последвани от въвеждащи в темата презентации (достъпни в интернет на: http://www.wwf.bg/what_we_do/forests/news/). В своята въвеждаща презентация инж.

Александър Дунчев от WWF – България засегна няколко въпроса, които да дадат основа за дискусия в рамките на срещата:

- същност на горите във фаза на старост;
- научни и законови основания за осигуряване на ГФС;
- горскостопански и административни съображения за осигуряване на ГФС;
- съществуващ опит и добри практики на национално и международно ниво.

В следващата презентация инж. Емил Ракъджиев представи данни на ИАГ относно динамиката в развитието на старите гори в България през последните десетилетия, насоки за тяхното определяне и опазване, специфики и предизвикателства, свързани с нормативната уредба в горския сектор и управлението на горите в мрежата Natura 2000. Като част от представянето си, г-н Ракъджиев сподели, че съвместната работа на ИАГ с природозащитни организации и научни институции до момента е спомогнала за подобряване на нормативната уредба и повишаване капацитета на служителите в системата на горите за устойчиво стопанисване на горите и опазване на биологичното разнообразие.

Последва изказване на Димитър Стоев, началник отдел "Защитени територии" в МОСВ, който накратко представи политиката на министерството за опазване на старите гори в защитените територии и зоните от националната екологична мрежа в България. Г-н Стоев наблегна на принципа, че защитените територии не са обявени с цел съхраняване на определено статично състояние на обектите на защита, а в тях се цели запазване на

естествените динамични процеси, протичащи в природата. При тези процеси екосистемите преминават през различни фази, като в някои от тях могат да се разпаднат и да възникнат нови екосистеми, а горите във фаза на старост са само един от етапите, имащ важно значение за опазване на биологичното разнообразие.

Последната презентация в уводната част на срещата бе направена от инж. д-р Момчил Панайотов от Лесотехнически университет – София. Г-н Панайотов представи резултатите от своите проучвания върху динамиката на естествени процеси в горските екосистеми в резерват „Парангалица”, водещи до няколко основни извода:

- в една „стара гора“ обикновено има множество участъци в различни фази на развитие (мозайка);
- в ГФС има много висок отпад, но те са сравнително стабилни; преобладава формиране на котли, които се възобновяват отлично; по-голямата част от възобновяването е върху стара мъртва дървесина;
- в по-гъсти гори често възобновяването е слабо, което увеличава риска от „връщане в начална възобновителна фаза“ при голямо природо нарушение;
- за успешното възобновяване е необходимо високо количество мъртва дървесина в различни фази на разпадане;
- дори при много високи количества мъртва дървесина ($> 500 \text{ m}^3/\text{ha}$) не се наблюдават сериозни здравословни проблеми.

От практическа гледна точка, г-н Панайотов завърши презентацията си със следните обобщения и препоръки:

- параметрите на старите гори са трудни за достигане и отнемат много време - ако имаме нужда от част от тях, трябва да насочим усилия към пазенето на „острови на старост“;
- мъртвата дървесина не е проблем за гората, а е по-скоро „икономически въпрос“;
- биологията на много видове изисква наличие на мъртва дървесина - трябва да се търсят пътища за баланс между „икономически нужди“ и „нуждите на гората“;
- в природата екосистемите често са във вид на мозайки - това дава добри възможности за стопански решения, които са екологосъобразни и в същото време икономически изгодни.

С приключване на презентациите бе изчерпана уводната част от програмата и бе дадена почивка за кафе-пауза.

2. Дискусионна част

След кафе-паузата срещата продължи под формата на свободна дискусия между участниците. В самото начало организаторите представиха три основни дискусийни въпроса, свързани с постигане целите на срещата:

1. Кои следва да бъдат основните критерии за определяне на ГФС в България?
2. Какви са спецификите и проблемите при управлението на ГФС в зависимост от нормативната уредба и техният статут (защитени територии, Натура 2000, вододейни зони, сертифицирани и др.)?
3. Какви са бъдещите стъпки, които всички заинтересовани страни могат да предприемат с цел определянето и опазването на ГФС в България?

Дискусията започна с изразяване на мнения от експерти от ЛТУ, последвани от реплики в залата и свободно обсъждане. По време на дискусията засегнатите теми често се преплитаха, а изказванията прескачаха от един проблем на друг поради тяхната взаимосвързаност. По отношение критериите за определяне на ГФС, основно внимание бе отделено на следните основни показатели:

- **Възраст** – възрастта се очерта като най-спорния критерий за дискусия между участниците в срещата. Изказванията на експертите от ЛТУ и последвалите коментари до известна степен изместиха фокуса на дискусията от ГФС към по-общия въпрос с опазването на естествените гори, чието определяне не се изчерпва с конкретна възраст или други таксационни показатели. Според експертите от ЛТУ е необходимо заделянето на представителни участъци от всеки тип горски местообитания, като в резултат на естествените процеси след определено време ще се формират насаждения, включващи гори в различни фази и съответно ГФС. Определянето на гори с възраст 120 г. като стари например, в повечето случаи не съвпада с фазата на старост и ползването им може да бъде прието нееднозначно от обществеността (коментари в медиите от типа „изсичат се вековни гори”). Последваха редица мнения от страна на ИАГ, МОСВ и други експерти по отношение на това доколко възрастта може да е определяща за фазата на старост при различни условия на месторастене, различен видов състав и различна дълговечност на видовете в дадена гора. На обсъждане бяха подложени достоверността на статистическите данни на ИАГ относно наличието на стари гори в страната, както и възможностите за използването им при определяне на ГФС.
- **Наличие на (запас от) мъртва дървесина** – това е един от най-важните критерии, свързан с опазване на биоразнообразието в горите. Данните от проучвания в горските екосистеми показват, че освен наличието на определено количество мъртва дървесина е важно да се осигури мъртва дървесина в различни фази - стоящи сухи дървета, цели паднали дървета, разпадащи се стволове, клони и др. В резултат от дискусията се стигна до извода, че оптимални стойности на запаса мъртва дървесина също не могат да се определят еднозначно, тъй като голям запас може да има и в много млади насаждения (пример – горите в Парангалица), докато в някои насаждения над 140 г. мъртва дървесина може и почти да няма.
- **Естественост и представителност** – по мнения на експертите препоръчително е да се заделят за опазване гори с мозаечна структура и наличието на участъци от гората в различни фази на развитие, както и групи дървета с различна възраст. В този процес е важно заделянето на участъци, в които са установени представителни образци от горски местообитания, попадащи в националната екологична мрежа Натура 2000 и/или приоритетни за опазване съгласно националното и международно законодателство.
- **Стопанска дейност** – проучванията показват, че до голяма степен липсата на стопанска намеса в горите през последните десетилетия е ключово за постигане на състояние, близко до естественото. От друга страна, след заделянето на такива гори за опазване е необходимо за в бъдеще също да не се планира стопанска дейност, включително и санитарни сечи. Това ще допринесе за запазване на естествената динамика на процесите в горските екосистеми, осигуряването на гори във фаза на старост и опазване на биологичното разнообразие в тези гори.

- **Наличие на индикаторни видове** – според експерти от НПНМ, при определянето на ГФС или естествени гори е важно индикаторните видове или видовете - предмет на опазване - да са установени в съответната територия. Много често при проучвания на биологичното разнообразие се оказва, че реалното разпространение не отговаря на установените подходящи местообитания, ето защо е важно видовете да се опазват там където ги има, а не където биха могли да се срещат. В тази връзка е от голямо значение горските служители в дадена територия да имат достъп до информация от проучвания на биологичното разнообразие в съответния район.
- **Минимална площ за опазване** - бяха обсъдени различни проценти (5-10%) от площта на дадено насаждение, които следва да се оставят като естествени гори или ГФС. Според експертите от ЛТУ, в България няма 10% гори във фаза на старост, тъй като повечето такива гори отдавна са унищожени. Ето защо е важно да се заделят 10% от всички гори, в които да се опазват представителни образци от всички горски хабитати и естествените процеси в тях, като в резултат от естествената динамика след определен период ще се формират естествени насаждения, съдържащи гори в различни фази, включително и ГФС. От друга страна експертите от НПНМ изразиха становище, че в зависимост от видовете, които се опазват и техните специфични изисквания (някои защитени птици например) е от значение и каква е площта на фрагментите, които ще се отделят. От тази гледна точка по-важно за ефективното опазване на видовете е да се определят по-малко на брой, но по-големи фрагменти от гората вместо малки и разпокъсани участъци със същата обща площ. Бяха обсъдени и различни подходи за опазване на старите гори, включващи както заделянето на определен процент от дадено насаждение, така и опазването на т.нар. „острови на старостта” или групи от съществуващи стари дървета, разпръснати в цялото насаждение.
- **Достъпност и икономическа рентабилност** – някои от изказалите се експерти застъпиха становището, че до голяма степен оцеляването на ГФС или естествени гори в България до момента се дължи на тяхната недостъпност за стопанска дейност. По този показател бяха обсъдени въпросите за „затворените басейни”, наличието и планираното изграждане на горски пътища, както и икономическата целесъобразност за ползването на зрели гори в трудно достъпни райони.

След обсъждането на изброените по-горе критерии, представителят на Непкон – България, инж. Живко Богданов изказа становище, че съществуващия набор критерии за определяне на Гори с висока консервационна стойност (ГВКС) в процеса на горска сертификация по системата на FSC може да се използва при определянето на естествени гори/ГФС във всички гори на територията на страната.

По т. 2 от въпросите за дискусия бяха обсъдени слабостите в нормативната уредба и други актуални проблеми, свързани с опазването на естествените гори в Натура 2000 и ГФС:

- Наличието на противоречия в наредбата за сечите и "Режимите за устойчиво стопанисване на горите в Натура 2000" (ИАГ, 2011) - например изискването за опазване на „до 10%” естествени гори в наредбата и „8-10%” в режимите за стопанисване. Като цяло в наредбата за сечите са налице препоръчителни и общи текстове, които не са императивни и могат да се тълкуват широко.

- Забавянето на новата наредба за инвентаризацията и неяснотата до каква степен е отделено внимание на въпросите, свързани с опазването на стари и естествени гори. Според експерти на ИАГ наредбата е готова и престои публикуването ѝ на интернет страницата на агенцията за обсъждане и обратна връзка от заинтересованите страни.
- Липсата на заповеди за обявяване на зоните за местообитанията и липсата на планове за управление до голяма степен създават неяснота относно режимите на стопанисване на горите, попадащи в тези зони.
- Липсата на механизъм за компенсации за пропуснати ползи, свързани с опазване на биологичното разнообразие в държавните гори – до момента по линията на различни оперативни програми са налице мерки за компенсиране само на собствениците в недържавни гори. Експерти от МОСВ обясниха, че това е в ресора на МЗХ и като цяло политиката на ЕК не включва компенсиране на пропуснати ползи в държавните гори в ЕС.
- Приоритетно опазване на гори само в националната екологична мрежа – в хода на дискусиата логично възникна въпросът защо трябва да се опазват стари гори единствено в Натура 2000? Присъстващите експерти се обединиха от мнението, че значимите за биологичното разнообразие гори би следвало да се опазват независимо дали попадат в защитени територии и зони или не.
- Проблеми в процеса на горско планиране и лесоустройство – след изказване на представителя на БУЛПРОФОР бяха обсъдени слабостите в ТИЗ и ЛУП, свързани с липсата на изисквания и средства за картиране на биологичното разнообразие в процеса на лесоустройство, както и за планиране на съответни мерки по неговото опазване. В тази връзка, от страна на НПНМ бе направено предложение да се заложи изискване за маркиране на биотопни дървета още в процеса на планиране, както и след това – при маркирането за ползване в съответното насаждение.
- Неоднозначно тълкуване и прилагане на нормативната уредба от страна на различните РИОСВ в страната от страна на държавните предприятия бяха дадени примери за неоднозначно тълкуване на еднакви казуси. От страна на МОСВ отговориха, че работят по въпроса за изграждане на капацитет в РИОСВ за еднозначно тълкуване и прилагане на законодателството.
- Липсата на информация и капацитет в системата на горите – горските служители по места четат само частта от ЛУП, която засяга съответния отдел или подотдел, без да се запознават с общите изисквания по отношение опазването на биологичното разнообразие, отразени в други части на проекта. Друг проблем е липсата на информация за консервационно значимото биологично разнообразие в съответните територии, което води до липса на яснота какво и как следва да се опазва при планиране и изпълнение на стопански дейности в горите.

По т. 3 от въпросите за дискусия бяха обсъдени бъдещи насоки за съвместна работа на заинтересованите страни за опазването на естествени гори и ГФС България. В резултат бяха формулирани няколко основни направления за бъдеща съвместна работа:

- Сформиране на експертна група от представители на всички заинтересовани страни, която да работи за изчистване на проблемите в законодателството и

ефективно прилагане на режимите за устойчиво стопанисване на горите в рамките на Натура 2000, както и извън нея;

- Анализ на новата Наредба за инвентаризация след предстоящото ѝ публикуване, и изготвяне на препоръки за подобряване на текстовете, свързани с опазване на ГФС и естествените гори;
- Анализ на съществуващите проблеми, свързани с изготвянето на ТИЗ и ЛУП и изготвяне на предложения за включване на дейности по опазването на горите в Натура 2000 и ГФС в процеса на планиране.

След приключване на дискусиата, организаторите се обърнаха към представителите на териториалните държавни горски предприятия с въпрос доколко на практика са приложими режимите за опазване на горите в Натура 2000, както и опазването на гори във фаза на старост. В отговор, бе изказано становище, че ако съответните мерки и режими бъдат достатъчно ясно и изчерпателно разписани в нормативната уредба, тяхното прилагане не би следвало да е проблем.

В заключение, организаторите благодариха на всички участници за активността и изказаните мнение, като се ангажираха резултатите от дискусиата и направените презентации да бъдат направени публично достъпни, както и да координират по-нататъшния процес на съвместна работа по темата за ГФС и опазването на естествени гори в България. С това дневния ред бе изчерпан и срещата бе обявена за закрыта.

ПРОГРАМА

Експертна среща за обсъждане на възможностите за осигуряване на гори във фаза на старост в обхвата на Natura 2000

26 септември (четвъртък) 2013 г.
зала Адакта, хотел Рила, гр. София

09:30 – 9:45 ч.	Регистрация
9:45 – 10:00 ч.	Откриване на срещата – представяне целта на срещата от WWF, МЗХ и МОСВ
10:00 – 10:20 ч.	Въведение в темата, данни от проучвания и експертни предложения на WWF
10:20 – 10:40 ч.	Експертни предложения на МЗХ
10:40 – 11:00 ч.	Експертни предложения на МОСВ
11:00 – 11:15 ч.	Кафе-пауза
11:15 - 13:00 ч.	Предложения, мнения и презентации на участниците в срещата
13:00 - 14:00 ч.	Обяд